

- Гол. редактор Г.П. Шевченко. – Вип. 5. – Луганськ: Вид-во Східноукраїнського нац. ун-ту, 2004. – С. 153 – 163.
6. Червонецький В.В. Екологічна освіта учнів у школах країн європейського регіону та Північної Америки: Монографія. – Луганськ: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2005. – 312 с.
  7. Department of Environment: Environmental Education Strategy and Action Plan Government of Western Australia. – 2004, December.
  8. Environmental Education Programs National parks of Victoria/ Department of Education and Early Childhood Development / Melbourne, Victoria. – Available at: <http://www.education.vic.gov.au/>.
  9. Thomas I.N. Environmental policy: Australian practice in the context of theory. Annandale, N.S.W.: Federation Press, 2007. – p.71–72.
  10. Parks Victoria / Education. – Available at: <http://www.parkweb.vic.gov.au/education/>

Шарко В.В.

НЕФОРМАЛЬНОЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ АВСТРАЛИИ

Рассматривается неформальное экологическое воспитание подрастающего поколения Австралии и привлечение учеников к природоохранной деятельности.

Ключевые слова: экологическое образование и воспитание, экологическое сознание, ключевые принципы экологически устойчивого развития.

Sharko V.V.

NON-FORMAL ECOLOGICAL EDUCATION OF RISING GENERATION OF AUSTRALIA

Non-formal ecological education of rising generation of Australia and attraction of pupils to nature protection activity are considered.

Key words: ecological education, ecological consciousness, key principles ecologically a sustainable development.

УДК 37.034

Швецова І.В.

ПОВАГА ДО ДОРΟΣЛИХ ЯК ОДНА З ЯКОСТЕЙ ВИХОВАНОЇ ЛЮДИНИ

У статті проаналізовано різні підходи до визначення поняття “повага” як однієї з важливих вимог моральності людини та умов її розвитку в шкільному віці. Визначено сутність характеристики якості “повага до дорослих”.

Ключові слова: повага, пошана.

Постановка проблеми. Соціально-економічні зміни, що відбуваються в сучасному українському суспільстві, значно змінили соціокультурне життя, що відобразилось на ціннісних орієнтирах підрастаючого покоління, для якого однією з характеристик стає зростання правопорушень, жорстокість та бездушність. Це спонукає до розробки нових підходів у моральному вихованні школярів, які, з одного боку, базувались би на загальнолюдських цінностях відношення до іншої людини, з іншого, враховували соціокультурні реалії життя сучасних школярів.

Аналіз досліджень і публікацій. Повага до дорослих як категорія морального виховання завжди була в центрі уваги філософів, психологів, педагогів: Ж.-Ж.Руссо, Я.Корчак, І.Г.Песталоцці, А.Дістервег, Г.Сковорода, К.Ушинський, В.Сухомлинський та інші.

Як важливу моральну якість особистості аналізує В.О.Сухомлинським повагу до дорослих з позиції загальнолюдських цінностей, які знаходять відображення у вчинках людини. Звертаючись до дітей, В.О.Сухомлинський доводив цінність відношення до іншої людини: “Ви живете серед людей. Кожен ваш вчинок, кожне ваше бажання відображається на людях. Знайте, що існує межа між тим, що вам хочеться, і тим, що можна. Ваше бажання

– це радість або сльози ваших близьких. Перевіряйте свої вчинки свідомістю: чи не заподіюєте ви зла, неприємностей, незручностей людям своїми вчинками” [9: 192].

Видатний педагог втілював у практику ідеї гуманістичної педагогіки, спрямовував виховання на формування у дітей милосердя, людяності, терпимості, поваги до дорослих як абсолютних цінностей життя. Повага визначається педагогом, як здатність бачити людину такою, якою вона є, усвідомлювати її унікальну індивідуальність.

В.О.Сухомлинський зазначав, що повага до дорослих пов’язана з шанобливим відношенням до діяльності людини. Відчуття вдячності за трудову діяльність спонукає школярів на відповідну віддачу: “У духовний світ людини, в роки дитинства і отрочтва входить звичка робити добро для людей – платити добром за добро. Якщо ця звичка придбана вже в дитинстві і отрочтві, то в роки юності людина не може жити, не роблячи добра людям. Вона відчуває себе морально зрілою передусім тому, що до моменту вступу в юність багато разів пережила радість творіння, радість праці” [9: 189]. Таким чином, розглядаючи повагу до людини, В.О.Сухомлинський пов’язує її з шанобливим ставленням до вчинків та діяльності людини і визначає цю якість, як важливу цінність життя.

І.Д.Бех пов’язує повагу до людини з визнанням її цінності. Саме почуття цінності людини проявляється в повазі до людської гідності, за якої несумісними є образи, зневажання, глузування та інші форми міжособистісних відносин. Формування у дитини почуття цінності іншої людини ставить проблему вдячної пам’яті, що виникає і закріплюється в добросердному смисло-ціннісному ставленні до людини, які своєю працею створювали і створюють соціокультурні можливості для життя і розвитку. Його підхід до втілення гуманістичних цінностей у процесі навчання і виховання школярів ґрунтується на позитивному ставленні дитини до оточуючих, прийнятті інших такими, якими вони є. “Дитина-гуманіст з повагою ставиться до своїх думок, інтересів, позицій, а також до інтересів, думок тощо своїх товаришів, однокласників, дорослих, навіть якщо вони суперечать їй власним” [1: 51].

Питання виховання поваги до батьків сучасними науковцями розглядається різнопланово. У низці психолого-педагогічних досліджень ними вивчаються різноманітні шляхи формування зазначеної моральної якості: збереження й освоєння традицій національного виховання (Л.Повалій) [3: 3], впровадження етичних норм спілкування, (С.Карпенчук, В.Процюк) [4: 10-11].

Метою статті є визначення сутності характеристики якості “повага до дорослих”.

Виклад основного матеріалу. З метою визначення сутності поняття “повага до дорослих” нами проведено аналіз та дефініція його розкриття у відповідних словникових джерелах. У словнику з етики, поняття поваги, визначається, як одне з найважливіших вимог моральності, яке передбачає таке відношення до людей, в якому практично визнається гідність особистості. Воно включає в себе: справедливість, рівність прав, уважне відношення до переконань, прагнень людей, чуйність, ввічливість, делікатність, скромність [5: 367].

Інший аспект зазначеної категорії пов’язаний з почуттям пошани, відносин між людьми, що базуються на визнанні досягнень [6: 819]. Більш поширене тлумачення “повага” пов’язане з визнанням рівності прав з іншою людиною, чуйністю, делікатністю, скромністю. Повага до дорослих – основа для відношень співробітництва і довіри між людьми [7: 271].

Повага, як почуття, пов’язане із спрямованістю особистості, її переживаннями, усвідомленням об’єкту поваги як свого ідеалу, розглядається в словнику-довіднику з педагогіки [8: 391].

Таким чином, аналіз категорії “повага” у словникових джерелах надав можливість зробити наступний висновок. Повага – якість людини, яка передбачає таке відношення до людини, в якому визнається гідність особистості, визнанні досягнень і включає в себе справедливість, рівність прав, уважне відношення до переконань, прагнень людей, чуйність, ввічливість, делікатність, скромність є основою для відношень співробітництва і довіри між людьми. Таким чином, повага до людей є соціальною якістю яка проявляється у взаємодії з людиною і характеризує рівень її вихованості.

Проблема виховання поваги займає одне з провідних місць в системі філософських знань. Так, Е.Кант визначав повагу, як норму міжлюдських відносин, на основі яких може виникнути установка об'єктивної доброзичливості, що дозволяє нам не засуджувати, а розуміти іншого. Крім цього, повага, як зазначає філософ, – це моральний обов'язок, єдино вірна природна позиція людини перед кожною цінністю, і, зокрема, перед кожною особистістю [10: 218].

В.О. Білоусова підкреслює, що повага до людини є потрібною умовою дотримання принципу гуманізму в стосунках між людьми і визначає основні ознаки і прояви поваги до людини: визнання цінності особистості іншого, забезпечення рівності її прав, можливості задоволення потреб та інтересів, надання свободи вибору і волевиявлення. Складовими поваги є правдивість і довіра до людей, уважне ставлення до їх переконань і прагнень, готовність проявити розуміння піти на компроміс.

У дослідженнях В.О. Білоусова цінність речей, об'єктів визначається ціною, а цінність людини як суб'єкта визначається повагою. Світ моральних цінностей дає змогу осмислити і усвідомити, що моральність і духовність зумовлюють культуру середовища і важливо зрозуміти, що найдорожче в житті не купується, не продається і виражається не в ціні, а в поважанні та любові. “Світ людини – це світ взаємодії людей. У кожному своєму вчинку потрібно навчитися бачити і виражати ставлення до іншої людини. Ставлення до інших людей і до себе в людини, що нормально розвивається, займає стрижневе положення в структурі характеру. Чи буде в неї розвинене почуття обов'язку і відповідальності перед людьми починаючи від близьких і закінчуючи далекими, усім людством...” [2: 97].

Таким чином, першочерговим завданням процесу виховання є формування в кожного школяра ціннісного ставлення до людини, що породжує одну з найважливіших гуманних цінностей, як поважання людської гідності. Ця цінність спрямована на затвердження в усіх сферах людського життя – праці, побуті, міжособистісних відносинах. Вона становить змістовну сторону гуманізації відносин учнів.

Слід зауважити, що повага до дорослих відображає гуманістичну сутність суспільних відносин у процесі спілкування, що створює приємну психологічну атмосферу у всіх видах спілкування і знаходить свій прояв у таких якостях особистості, як доброзичливість, терпимість до індивідуальних особливостей інших людей і реалізації в таких формах поведінки, які узагальнено можна назвати ввічливістю. Ввічливість – моральна якість, що виражається у постійнім шанобливим відношенні до оточуючих. З усіх якостей, необхідних для нормального спілкування, ввічливість може бути найціннішим. Воно споріднене таким властивостям вихованої людини, як тактовність, запобігливість, делікатність, доброзичливість, уважність. Всі ці властивості разом з ввічливістю складають основу поваги людей один до одного [12: 24].

Моральний принцип – повага до людської особистості, знаходить своє вираження не тільки у ввічливості, але й скромності, в потребі будувати свою поведінку, враховуючи поведінку оточуючих, у вмінні співвідносити свої думки з думками інших, колективу. При цьому важливо підкреслити, що скромність, як певну якість особистості, тільки тоді можна віднести до числа позитивних характеристик людини, коли в основі цієї якості лежить моральний принцип поваги до людської особистості. Повага до людини нерозривно пов'язана з проявом чесності і правдивості у відношеннях [12: 13-16].

Г.С.Костюк зазначає, що моральні якості особистості зароджуються в її діях, у яких виявляється її ставлення до інших людей, до своїх обов'язків, до колективу. Повторюючись, вони закріплюються, стають звичками, стійкими рисами характеру [11: 407].

Виходячи з цього, слід зазначити, що розвиток у молодших школярів поваги до дорослих відбувається у співпраці з дорослими які власною поведінкою демонструють повагу до дитини. Саме це є основним принципом гуманістичної педагогіки. Повага до дитини стала головним принципом педагогічної діяльності Я.Корчака, який писав, що необхідно поважати невдачі дитини, шанувати його незнання і працю пізнання. Усі здійснюють помилки, в усіх у житті бувають невдачі, усі ми чогось не знаємо. І ця позиція до

взаємодії між дорослим і дитиною входить у протиріччя визначення поваги у словникових джерелах де наголошується прояв поваги на підставі визнання досягнень. Виходячи з цього, зробимо висновок, що формування поваги до дорослих має двосторонній процес в основі якого знаходиться педагогічно доцільна взаємодія, що ґрунтується на прийнятті дитини такою якою вона є, вияв поваги до її світосприйняття незважаючи на суперечності з світосприйняттям дорослого і бажання допомогти в особистісному зростанні. На підставі цього зазначимо, що повага до дорослих у дитини пов'язана з різними мотивами її діяльності, вчинків. Досить часто зустрічається таке негативне явище у середовищі молодших школярів, коли зовнішні школярі поводять себе як виховані, в інших умовах (без контролю дорослих) їх поведінка свідчить про неповажне відношення до дорослих. Тому важливо знати мотиви, що спонукають школярами діяти відносно дорослих тим, чи іншим чином. Саме мотиви поведінки відносно дорослого визначають моральну позицію, моральне поведіння школяра.

Плануючи виховну роботу зі школярами з метою формування поваги до дорослих, нами визначені головні умови взаємодії, а саме: поважне відношення до школярів, яке не залежить від обставин (успіхи у навчанні, поведінка та інше), розробка та впровадження у виховну роботу етичних бесід, спрямованих на аналіз школярами мотивів поведінки людини у різних життєвих ситуаціях, залучення школярів до рефлексії власних вчинків та мотивів їх здійснення.

Висновок. Тлумачення категорії “повага” у словникових джерелах не завжди відповідає уявленню про втілення цієї категорії у взаємодії зі школярами, а саме: відсутній компонент зворотного зв'язку – поважати школяра не залежно від його проявів у поведінці, ми демонструємо йому образ поваги до іншої людини, яка не пов'язана обов'язково з тими чи іншими її досягненнями. Саме повага до людини, не залежно від різних обставин, є ціннісним відношенням, що складає основу морально вихованої людини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У2 кн. – Кн.2. – Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. – К.: Либідь, 2003. – 344с.
2. Білоусова В.О. Теорія і методика гуманізації відносин старшокласників у позаурочній діяльності загальноосвітньої школи. Монографія. – К.:ІЗМН, 1997. – 192с.
3. Повалій Л. Виховання у дітей поваги до старших. – Шкільний світ. – №12(236) березень. – 2001.
4. Карпенчук С., Процюк В. Ввічливість – це людяність. – Шкільний світ. – №48(272) грудень. – 2004.
5. Словарь по этике / Под ред. И.С.Кона. – 5-е изд. – М.:Политиздат, 1983. – 445с.
6. Ожегов Сергей Иванович. Словарь русского языка / Под ред. Н.Ю.Шведовой. – 22-е изд., стер. – М.: Рус. яз.,1990. – 921 с.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. – К.;Ірпінь:ВТФ “Перун”, 2004. – 1440с.
8. Словарь-справочник по педагогике / Авт.-сост. В.А.Мижериков / Под ред. П.И.Пидкасистого. – М.: ТЦ Сфера, 2004. – 448с.
9. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка. – К., 1978.-380с.
10. Малохов В.А. Етика: Курс лекцій: Навч. посібник. – 3-тє вид. – К.: Либідь, 2001. – 384с.
11. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості під ред. Л.М.Проколієнко. – К.: Рад. шк., 1989. – 608с.
12. Варбанец Н., Котов-Харламов В.Е. Воспитание культуры поведения младших школьников. – К.: Рад.шк., 1974. – 112с.

Швецова И.В.

УВАЖЕНИЕ К ВЗРОСЛЫМ КАК ОДНО ИЗ КАЧЕСТВ ВОСПИТАННОГО ЧЕЛОВЕКА

В статье проанализированы разные подходы к определению понятия “уважение” как одному из важных требований нравственности человека и условий ее развития в школьном возрасте. Определена сущность характеристики качества “уважение к взрослым”.

Ключевые слова: уважение, почет.

RESPECT TO ADULTS AS ONE OF THE QUALITY OF THE EDUCATED MAN

In the article the different going is analyzed near determination of concept "respect" as one of important requirements of morality of man and terms of her development in school age. Essence of description of quality is certain "respect to the adults".

Key words: respect, honour.

УДК 37.013:504.062

Юркова Т.Ф.

МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ ПІДЛІТКІВ РІЗНИХ ВІКОВИХ КАТЕГОРІЙ

У статті розглядаються традиційні та нетрадиційні методи формування ціннісного ставлення до природи підлітків різних вікових категорій. Окреслено перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Ключові слова: підлітки, цінності, методи.

У зв'язку з загостренням проблем взаємовідносин суспільства і природи перед сучасною педагогічною наукою і практикою виникли нові невідкладні завдання. Необхідно забезпечити відповідну підготовку молодого покоління, спроможного вийти зі стану екологічної кризи, подолавши споживацьке ставлення до природи, в якій воно опинилося через незнання або ігнорування законів, гармонійних екологічно виправданих взаємовідносин суспільства і природи. Проте на даному етапі розвитку шкільної освіти та виховання все ж спостерігається низький рівень екологічної культури учнівської молоді, що пояснюється цілою низкою причин (багаторічна традиція якомога більше брати у природи, недооцінка екологічних знань у системі освіти, низький рівень впровадження в практику досягнень педагогічної науки та інше). Названі недоліки підсилюються недостатньою розробленістю сучасних методів, методологічних основ, змісту та завдань освіти в галузі охорони навколишнього середовища.

У сьогоdnішніх підходах до осмислення відносин людини і природи ми більш схильні до давньосхідних позицій світорозуміння, хоча переконані в необхідності активної ролі людини в цих відносинах. Провідне місце при цьому займають і будуть займати освіта та виховання громадянина, які безпосередньо впливають на ефективність та мотивацію природоохоронної діяльності суспільства.

Аналіз наукових досліджень засвідчує, що за останній час зростає активність екологічних досліджень взагалі, і зокрема в педагогічній галузі. Відзначаємо, що переважна більшість робіт з екологічної освіти і виховання стосується середньої загальноосвітньої школи (В.Вербицький, Г.Волошина, В.Зуєв, Л.Іщенко, О.Колонькова, О.Король, О.Лабенко, О.Лазебна, С.Лебідь, Н.Левчук, Р.Науменко, О.Пруцакова, І. Пономарьова, Г.Пустовіт, Н.Пустовіт, Л.Різник, Л.Шаповал та ін.).

Водночас, недивлячись на дослідження різних галузей науки, проблема діагностики мотивації учнів молодшого, середнього та старшого підліткового віку потребує подальшої розробки. На це і спрямовано наш науковий пошук.

Мета статті – обґрунтування необхідності розробки методики діагностики мотивів ставлення підлітків усіх вікових груп до природи, застосування діалогічних методів розв'язання екологічних проблем, методики незакінчених речень, розв'язання діагностичних ситуацій та ін.

Емпіричну базу констатувального експерименту склали 660 підлітків різних вікових категорій (молодші підлітки – 218 чол., середні – 222 чол., старші – 220 чол.) загальноосвітніх шкіл Луганської, Херсонської областей та Автономної Республіки Крим.